

VI.

Aktstykker om Finmarken

i Aaret 1667.

(*Meddelte af T. H. Aschehoug*).

Efterfølgende i Rigsarkivet bevarede Breve ere skrevne af *Frederik Schort* eller *Schört*, som var Amtmand i Vardöhus Len fra 1666 til ud i 1667, da han døde paa Vardö. (Saml. til N. Folks Spr. og Hist. VI. 251, Brännich om Kongsberg S. 194). Brevene vise, at den mislige Tilstand, hvori Finmarken dengang befandt sig, har tildraget sig denne Embedsmands Opmærksomhed og bevæget ham til at overveie saavel de Aarsager, der havde bevirket samme, som de Midler, hvorved de kunde afhjælpes. Hans Forslag til at ophjælpe Lenet ere neppe af det heldigste Slags og nöde ialfald, som dets Historie viser, ingen Paaskjönnelse, uden Tvivl dels paa Grund af hans kort efter paafölgende Död, dels af den hensynslöse Maade, hvorpaa han angreb de bergenske Monopolisters og de egennyttige Embedsmænds Interesser, de mächtigste, som dengang gjorde sig gjældende i denne Egn. At hans Skildring af de bergenske Borgeres Undertrykkelse af Bönderne ikke er overdreven, godtgjöres af to med de her trykte Dokumenter fölgende Thingsvidner, som man ikke har fundet det fornödent at meddele, da deres Hovedindhold er gjengivet i Amtmand Schölts Brev til Gabel.

1.

Promemoria.

Høitærede Hr. Statholder¹: Jeg haver skrevet Eders Exeelents vidtlöftig til og det skikket med Magister Rhodius² til

- 1) Statholder i Kjöbenhavn Christopher Gabel, en af IL Frederik den Tredies höist Betroede.
- 2) Om Ambrosius Rhodius, der havde været Professor ved Gymnasiet i Christiania, se Budstikken 3die Aargang S. 439—62 og 487—94.

Christiania, derfra sendte han det med Posten til Kjöbenhavn. Jeg fornemmede af Capitain Morits Degetou, at de havde Tidinger i Kjöbenhavn, at jeg skulde være taget og fört til Skotland, hvilket Gud ske Lov ikke skede. Vi vare tre Skibe i Fölge fra Bergen; vi fornam ikke en Seiler fra det vi seilede fra Bergen og kom til Vardöen. Samme Capitain Morits Degetou haver faaet Hs. Kongl. Maj.s naadige Bestallingsbrev at skal være Capitain paa Vardöhus og skal have aarligen 200 Rd. og af hver Mand i Lenet 1 Vog Fisk, som vel kan belöbe sig til 400 Rigsdaler, hvilket er den fattige Almue til stor Skade; dog lyder hans Bestallingsbrev, at han skal have een Vog Fisk af hver Mand, som andre Capitainer haver havt för ham. Her haver ingen Capitain för ham havt noget videre end 200 Rdl., og efterdi her ikke holdes Soldater eller andre Folk paa Fæstningen, kunde en Sergeant eller Corporal elet ligesaavel udrette. Jörgen Friis¹⁾, som her haver havt Lenet, haver givet samme Morits Degetou Capitains Plads og Bestallingsbrev paa 200 Rigsdaler og af hver Mand 1 Vog Fisk; den Vog Fisk haver han vel bekommet af en Del Bönder her i Lenet, som jeg vel skal erfare. Den Tid var ikke Kgl. Majestets Bestalling derpaa; lians Bestallingsbrev lyder og, at han og derhos skal være Foged i Lenet, om Fogden det vil godvilligen afstaa. Fogden har forseet sig og er given Tyvssag, saa han ikke kan betjene den Bestilling mere som mig synes. Fiskalen haver været hos liannem og begjært Copier af hans Regnskaber; haver han svaeret, han kunde Intet gjöre derved, för han kom til Vardöhus. Fiskalen haver nu været her paa tre Ugers Tid, og Fogden er endnu ikke hidkommen. Kommer han ikke i denne Uge, saa er han bortröint. Denne Capitain Moritz Degetou er meget tilgenegen til Drik, mest til Brændevin; ganske ædru er han sjel—

1) Denne Jörgen Friis, som nævnes i Samlingerne III. 157, havde Vardöhus Len fra 1651—1661. Elter ham kom Christopher Orning til Orninggaard i Söndhordland, der var Fred. Schölts Formand.

den kommen til mig. Dersom det var hans Kgl. Maj.s naadige Behag, at her skulde være en Capitain heroppe, da er der af Dravanterne, som haver tjent for Capitain, og En, som har været rjecommanderet af Majesteten til Norge, som og haver været i Christiania. Samme lod sig gjerne nöie med 100 Rdl. Bestalling, og kunde Kongl. Maj. dertil naadigst bevilge hannem et Bismerpund Fisk af hver Mand, det kunde de taale. Jeg bör ikke at skrive, hvorledes jeg det vil have, Hs. Kgl. Maj. haver Magt at bortgive, hvad han vil, og Kongens Bestalling bör at etterkommes. Noch kan samme Capitain Morits Degetou have for Fogeds Bestalling 100 Rdlr. til Lön, som Fogden havde Kongebrev paa, og 43 1/2 Rdlr. for Fjeldreisen; er saa hans Besoldung med en Vog Fisk af hver Mand 743 1/2 Rdl. Herforuden holder Fogden Fiskerdrenge, som jeg ikke troer de give Skat for dem, og Fogden holder og Udredersmænd og haver derforuden sin uvisse og Fogedspenge. Herforuden have Fogderne taget mere Skat, end de have gjort Regnskab for, og med hvis Vrag, som her i Lenet er falden, have de handlet, ligesom de og Lensherren sig have kunnet forene om, og naar eftersøges i Cancelliet eller i Skatkammeret i deres Regnskaber, da kan deraf sees, hvad som er fört Kgl. Maj. til Regnskab. Jeg skal imidlertid erfare, saavidt muligt er om Alt, hvis passeret er. IHans Könnings¹ Tid er strandet — 8 eller 10 Mile herfra — rige beladne Skibe, som ingen Mennesker var paa, og den Tid var Hans Jensen Örbech Foged, som nu er Raadmand i Bergen, og raadede og regjerede, ligesom han vilde; eftersom Hans Könning var en gammel Mand, lod han Fogden raade, formedelst Fogden bekom Hans Könnings Slegfreddatter tilægte. I Jörgen Friis's Tid, medens han havde dette Len, er paa samme Sted kommen i Land 6 rige beladne Skibe, som intet Menneske var paa, deri fandtes Sobel, Maar, Loxer (Losskind) og anden

¹) Hans Könning (John Cunningham) var Lensmand paa Vardöhuus fra 1619-1651 (Samlingerne, anf. Sted).

Foderværk, Vox og Talg i Mængde, saa og Ryssehuder og megen anden Vare, hvorom jeg videre skal erfare, naar jeg paa de Steder kommer; samme Tid var Hans Jensen Örbech og Foged her paa Stedet. Mig er berettet, at en Bonde med sin Søn og Dreng haver bekommet paa sin Part 700 Ryslæders Huder, og er sagt, at samme Foged haver kjøbt samme 700 Huder for 700 Rdlr. Dersom han haver efter Loven¹ kjøbt dennem Kongen til bedste, saa haver han gjort Ret, og fört det i Kongens Regnskaber. For Saadant og om Skattnes Oppebørsel haver jeg ladet arrestere alt hvis Gods Hans Jensen Örbech haver her i Finmarken, til jeg faaer Kongl. Maj. min allernaadigste Arvekonning og Herres Anordning herom. I min forrige Skrivelse haver jeg skrevet Hr. Statholder vidlöftig til om Lenens Indkomst og Andet, saa og anlangende Christopher Orning, hvorfor jeg haver ladet arrestere Alt, hvis han haver her i Finmarken til videre Ordre. Nu kan Hr. Statholder lade efterse i de forrige Ornings Regnskaber, saa kan erfares en Del, hvad Ret eller Uret de forrige Lensherrer og Fogder haver gjort. Underfiskalen, som boer i Nordlandene, er her hid kommen for 3 Uger siden. Om han vil gjöre efter min Befaling, hvis Ret er, vil Tiden give sig. Jeg haver efter hans Begjæring ladet ham bekomme til Etterretning Alt, hvis han finder her paa Slottet; Skattebrevene haver jeg bekommet, saa og tre Breve fra Hr. Statholder Gyldenlöve fra Akershus med Kgl. Befalinger, hvilke ined Flid skal forrettes. Og kan i Aar fuld Skat gives, eftersom det haver været temmelig godt Fiskeri i Aar; havde det ikke været saa langvarig Storm, saa havde det været et meget rigt Fiskeri, og kunde den Skat lettelig gives af Bonden, dersom de Borgere og Tjenere, som de Bergens Borgere her i

1) Chr. den Fjerdes norske Lov, Kjöbebalken Cap. 9, forbeholder Kongen förste Kjöb til alle Varer, som Kongen behov haver, men forbyder Fogden at kjöbe slig Vare sig selv til bedste eller sælge til Forprang.

Lenet have, handlede med Bönderne og med Finnerne, som de burde at gjøre, med Vægten som de tage, saa og at Bonden maatte godtgjøres, hvad hver Tönde Mel burde at veie mere, end det, de Bonden hertildags have skaffet. I en Tönde Mel burde at udveies 5 Voger Mel efter Loven; da muligt, at Borgerne kunne blive Bönderne skyldige. En Bonde faaer sjelden mere end 3 1/2 Voger, saa og 3 Voger og 2 og 2 1/2 Bismerpund; i det Höieste faa de 4 Voger Mel af en Tönde, er en Vog mindre paa hver Tönde Mel, hvorom Bönderne have suppliceret til mig derom. Gjenparten har jeg sendt til Hr. Statholder Gyldenlöve og forventer Ordre. Dersom Hs. Kongl. Maj. naadigen vilde bevilge, at Borgerne af Bönderne skulde annamme deres Fisk med Skaalvægt og Pund, som de udveie med, saa og at en Tönde Mel, som Borgerne af Bergen sende herop, maa veie efter Kongl. udgivne Breve, som de paa Contoret sende herop, saa og at jeg maatte sætte Taxt paa de Varer, som komme fra Bergen, ligesom jeg bekommer mine Varer og til mine Udredere lader levere, saa og at jeg maatte sætte Taxt paa Fisken, som Bonden aarligen sine Udredere betaler, saa bliver Bonden vel hjulpen, og da kan Bonden vel udgive sine Skatter og Kjøbmanden kan endda vel have sine 30 Procent. Kjøbmændene tage en Vog Fisk an af Bönderne ikke höiere end 1/2 Rdl.; somme tage 2 Voger, saa og 1 1/2 Vog for 1 Vog, naar Fisken ikke er saa god, som Borgerne det vil have, uanseet at samme Fisk gjælder ligemeget til Smellerne, som komme her fra Nordland. I Nordland yder Bönderne deres Fisk, Vogen for 1 Sletdaler, som Fiskalen haver mig berettet, ligesaa kunde det her være, efterdi at Fisken gjælder i Bergen 6 mrk. og undertiden 7 mrk. og til Fragt gives af hver Vog 1 mrk. i det höieste, da kan Bönderne have paa hver Vog Fisk 1 slet mrk. mere end de nu faa. Naar Fisken gjælder i Bergen 1 Rd., saa have Borgerne paa hver Vog to sletmrk., er paa 100 Rdl. 33 Rdl. 2 mrk. Profit; er en stor Rente, foruden det de fortjene paa Varene. Som de nu tage en Vog Fisk for slette Mark, er 1/2 Rdl., saa have Kjøbmændene paa 200 Vo-

ger Fisk, gjælder her 100 Rdl., 66 Rdl. 4 mrk. Profit; derfor ere ei Bønderne mægtige til at udgive Skatterne eller komme af Gjælden. Dersom Hs. Kongl. Maj. vilde lade opberge den ene Mark af hver Vog Fisk aarligen til kongelig Udgift, det kunde beløbe sig til 3 eller 4 Gange saameget Skatterne, og var Bønderne til ingen Skade, og Kjøbmændene havde dog Fortjeneste nok, tilmed skulde Bonden glæde sig, naar Noget af det blev bevilget, som heri skrevet er, hvorpaa jeg erventer Kgl. Maj.s naad. Ordre. — Her er en Ungkarl, som er svensk og haver været Rytter i ni Aar i Sverige, haver slaget sig med en Soldat, som af et Hug i Hovedet er bleven död, da er samme Karl, ved Navn Peder Lauritsson Svenske, fra Sverige borttrömt og kommen til Bergen; der haver han tjent i to Aar. Siden er han hidkommen for et Aar til Vardöen og givet sig i Tjeneste. Presten her haver hannem aflöst og forladt hannem sine Synder; samme Peder Svenske vil nu gifte sig og blive her paa Stedet; Presten, Hr. Christen, vil ikke trolove dem sammen, om jeg hannem det vil befale paa Kgl. Maj.s Vegne, uanseet at man i Loven saavelsom i Kirkeordinantsen Intet haver om saadant Tilfald; imidlertid kan man vel tænke, at de leve her i Synd hemmeligen; hvad aabenbar bliver, skal efter Loven blive straffet. Her haver ingen Bisp været her paa 5 Aars Tid eller Nogen paa Bispens Vegne, ei heller nogen Lagmand. Jeg sendte Hr. Statholder en Copi af Preben von Ahns¹ Kongebrev paa Hvalfiskeri i Nordland og Finmarken. Han kan ikke overkomme i Nordlandene, om det skulde ret bruges; her i Finmarken er og god Leilighed til Hvalfiskefang, som jeg i min sidste Skrivelse har skrevet om, tilmed bör jeg at gjøre min yderste Flid for at forbedre Lenet, og bringe Kongens Indkomst det höieste muligt er. Min Mening haver jeg skrevet uden paa samme Copi, hvorpaa jeg vil formode Svar ved förste Leilighed. Jeg havde gjerne en Copi af den Ed, jeg haver svoret min allernaadigste

1) Den samme, som er omtalt i Samlingerne II. 512.

Arvekonge og Herre, paa det jeg ofte den gjennemlæscr. Jeg var 4 Gange hos Kantsleren derom. Han lovede mig den; men jeg maatte altid gaa til forgjæves. Her er nu i disse Dage temmelig stor Storm, Sne og Hagel og Regnveir, en Dag kan det være et deiligt Veir, som skjönt Sommerveirligt, den anden Dag som Vinterveirligt. Der ligger en Ö her i Lenet, kaldes Sörvær eller Söröen¹. Samme Ö holder Lagmanden sig til at tage en Del Rettighed deraf i 2 Aar, og Kongen haver Rettigheden deraf det tredie Aar, og en Lensherre paa Bergenhus skal have gjort Mageskifte med Lagmanden; findes ingen Kongebreve derpaa, saa lader jeg det ikke passere. Christopher Orning haver forpagtet den Rettighed det tredie Aar til Lagmanden for 20 Rdl. aarlig. Denne Indkomst deraf burde Lensherren at gjøre sit Bedste med selv at lade annamme, hvis deraf kan komme, og gjøre Regnskab deraf uden Kgl. Benaadninger. — I Jörgen Friis's Tid er deraf given aarligen 40 Rdl, som mig er berettet; jeg skal nu se til, hvad jeg deri kan gjøre efter min Skyldighed. Her er hidkommen med Skipper Anders Hess fra Bergen 12 Dreng, som Bergens Borgere have sendt de 10 herop, som haver ingen Pas eller Beskeden havt med sig, og 2 Dreng haver Christopher Orning sendt herop, som bekjende at være udskreven i Kongens Tjeneste, og Christopher Orning skulde havde bedet dem lös., og have ingen Pas eller Besked med sig, hvorfor jeg haver dem anskreven i Kongens Tjeneste til videre naadig Ordre, og Borgerne af Kiberg, som havde sex af samme Dreng, havde suppliceret til mig og vilde love for samme Dreng til jeg fik Ordre derom; det kunde jeg ikke bevilge, efterdi Drengene kunde og burde at gjøre Kongens Tjeneste, da have Borgerne sendt Drengene mod Befaling til Kiberg; Borgerne haver jeg ladet arrestere, til de skaffe Drengene hid igjen, om de holder det ud, vil Tiden give; thi de agter ingen

1) Se Jörgen Sporrings Relation ang. Finmarken i Topographisk Journal 6te Hefte S. 61.

Befaling, hvorfor de skal tiltales for Retten, om Fiskalen vil ret omgaaes hermed, da falde de i høi Straf. Skipperen,, som haver ført samme Dreng herop, haver forbrudt Skib og Gods, efter Kongens Brev, om det ret skal overholdes, hvorom jeg vel faaer en streng Befaling. Skipperen kommer noch en Reise hid; findes han ikke her, saa findes han i Bergen, om han skal have Straf. Han undskylder sig, at han ikke vidste, hvad Folk han havde inden Skibsborde, för han kom i Söen. Dersom de havde formange Piger og Dreng i Tugthuset i Kjöbenhavn, da kunde vel nogle hidsendes, at Landet kunde blive bebygget og formeret, omendskjönt det var Horer eller Andre, som ikke maatte blive i Danmark, at de kun maatte komme hidop, her skal de vel blive tæmmet. Her er kommen to hollandske Fiskere med deres Fiskerskibe, som havde Skrivelse fra Carisius i den Hag¹ til Orning om at fiske, da haver jeg dem paa Kongl. Maj.s naadige Behag det bevilget; de skal give deres Tiende og de kommer Ingen for nær her i aabenbare Hav. Om Told af saadanne skal tages, faaer jeg vel Ordre om. Noch er en hollandsk Skipper kommen hid med hans Skib at kjöbe fersk Fisk og vil före den til Frankrige; efterdi det om otte Dage bliver i den Tid, at Fisken tjener ikke til at törkes, og Salt have de lidet her, Fisken ned at salte, haver jeg samme Skipper bevilget for Betaling at kjöbe Fisk, hvoraf Tienden skal gives. Med den Tiendekande, efter min Mening, er ikke ret, og findes et Kongebrev, derom er udgivet paa Haderslevhus den 8 Febr. Anno 1659, at der skulle paatales. Borgerne ere de slemmeste dermed, med Bönderne kan man vel komme til Rette. Borgerne tage af 17 Fiske, som de fortiender af 200 Fiske, som burde at være 10 af hvert 100 efter Loven, men det er efterladt paa 8 Tal af et stort Hundrede og 9 Tal af det andet store Hundrede; om de 17 Fiske ikke veie mere end 24 Mmrk., saa tage de 12 af for Tiendekanden eller og Underfogderne tage de Fisk af for

1) Peder Carisius, Kongl. Resident i Holland i atten Aar.

Tiendekanden, som haver været en gammel Skik og give Bønderne eller Borgerdrene 1 Kande Bergensk Öl for de 12 Mærker Fisk, hvilket bedrager sig meget i Mængden, og findes ingen Breve derom, at Saadant er bevilget. Saadanne 17 Fiske kan veie en Vog eller mere, saa bliver det dog paa samme Viis, at 12 Mmrk. Fisk afgaaer for Tiendekanden, til jeg faaer nogen Ordre derom. — Der ere mange gamle Studenter, som ere fattige, og ikke lettelig bekomme noget Kald. Dersom 4 eller 6 godvillig vilde komme herop, kunde jeg det saa ordinere hos Presterne, at de lettelig kunde have deres Föde; Bønderne gav dem gjerne Noget dertil. Jeg vil og give dem Noget dertil, som vel skal være det Meste, formedelst at nogle Steder have Presterne saalangt over Sö og salt Hav, at Bønderne ikke kunne faa mere end 3 eller 4 Prædikener om Aaret. Samme fattige Studenter kunde ordineres i Kjöbenhavn, saa gik ingen Bekostning derpaa, eller maaske naar nogen Prest skal kaldes, da skeer det gemenlig efter Gunst og Gave; saa kunde samme Studenter bo paa de Steder, som fornöden er og hos deres Prester undertiden, saa kunde de blive Prester, naar En affalder efter Kgl. Majestæts naad. Villie. En Falkefanger er her ankommen med de hollandske Fiskerskibe, samme Falkefanger haver sin Sön med sig, som er i Prindsen af Oraniens Tjeneste. De have ingen Breve andet end Copibrev af et Kongebrev, dateret Agershus den 21 Augusti Anno 1648, som Kongen haver skrevet Grev Vilhelm Prinds til Oranien, at den Falkener Vilhelm Werbrögen maatte nyde Falkefangst paa nogle Steder i Norge; derhos havde de et Kgl. Brev, dateret Glückstad den 28 Mai 1638, oin samme Falkefangeri paa deres Livs Tid. Efter saadan Besked haver jeg det dem bevilget, paa Kgl. Maj. naadige Behag, efterdi ingen Falkefanger haver været her paa 5 eller 6 Aars Tid, og kommer ingen til Skade, da de have givet afStederne, som tilforn givet er, som de fange paa, 4 Rdl., er af disse to 8 Rdl., som de mig betalt have, som i Regnskabet skal indföres. Den tiende Falk vil jeg og tage deraf og sende

med de sidste Skibe til Bergen. Jeg giver Falkefangeren saadan Besked, at han ikke faar Forlov at fange her i Lenet mere, uden han haver nyt Kongebrev derpaa eller anden Bevilling. — Gud veed, at jeg ikke gjerne ville forsee mig med nogen Ting, men min Ed oprigtigen efterkommendes, forhaabendes at jeg bekommer en kort Extract i det meste at gjöre og lade, hvor jeg des bedre kan efterrette mig. Jeg haver fornemmet, at Generalmajor Rus¹ er nu paa Bergenhuus Commandeur. Dersom Hr. Statholder kunde mage det saa med kgl. Majestæt, at Generalmajor Rus maatte faa Befaling at sende herop med første Skibe fra Bergen 12 eller 20 Soldater, og om det blev Fred, at her da maatte opkomme 100 eller 2, saa kunde Lenet blive med Folk besat igjen, som heiligen er fornöden. Vil hermed have Eder Alle i Guds Beskjærmelse befalet. Vardöhuus den Anno 1667.

2.

Höibaarne Hr. Statholder Guldenlew og General over Norges Rige! Gud Allermægtigste bevare Eders Excellents for alt Ondt! Jeg haver skrevet Eders Excellents vidtlöfligt til med Magister Rhodius og over Land haver jeg skrevet to Breve, om de ellers er kommen tilstede; jeg haver bekommet Eders Excellents 3 Skrivelser, det förste, dateret Agershuus, den 1 Febr., det andet den 9de ditto, det tredie den 15de Februar Anno 1667 med hos følgende kgl. Befalinger, hvilket Altsammen med Flid skal forrettes; jeg haver og med samme Skipper fra Bergen bekommet fire Kongebreve fra Kjöbenhavn, derhos Skattebrevene og Andet,

1) Er vel Hollænderen *Henrik Rüse* til Sawart, som under K. Christian den Femte blev Friherre til Ryssensten i Jylland, og i nogle Aar var General - Lieutenant i Norge; en i sin Tid bekjendt Ingenieur. Se Samlinger til det N. Folks og Sp. Hist. IV. 334, saa og en biographisk Skizze (af J. C. de Jonge) fra hollandsk oversat af E. P. Rosendahl; Nykjöbing paa Falster 1846. 8. Se ogsaa en Bevilling af 5 April 1671 iblandt Rescripterne, hvilken viser, at han paa sin Hollandsk speculerede i Handelen.

som og skal flittigen forrettes og etterkommes. Her komme kun engang endnu Skibe op fra Bergen för Vinteren; jeg forventer dermed Svar paa min forrige Skrivelse fra Hs. Excellents, om ske kan. I Nordlandene have de Breve det ganske Aar igjennem med Posten, det kunde og ligesaavel ordineres, at man hver to eller tre Maaneder kunde have Breve överlands; dertil maatte Finnerne Noget bevilges; de i Bergen gav og vel det Meste dertil; det jeg haver sendt til Hr. Statholder Gabel, sender jeg en Gjenpart deraf, om Eders Excellents ellers vil umage sig og læse saa vidlöftigt. Dersom Hs. Excellents havde seet dette Sted, veed jeg vel, at jeg fik Befaling paa et bekvemmere Sted en Skandse eller Fæstning saa stor (at bygge), at saamange Folk, her var fornöden, kunde bo derinde, saa og nödvendige Magasinhuse, og hvis fornöden dertil bör at være. Dette haver været af Begyndeisen firkantigt af Steen opsat, som noget er forfalden, saa vel som det ene Bolværk er nede, saa jeg ikke kan varte efter Ordre, det at lade forfærdige, men maa forfærdiges, nu man kan komme med Spaden i Jorden, at jeg kan faae det noget til Rette igjen. Preben von Ahn haver havt Kongens Brev paa Hvalfiskeriet i Nordlandene og i Finmarken i tre Aar; nu de tre Aar ere forbi, haver han bekommet Kongens Brev paa 10 Aars Tid med stor Frihed, han kan ikke overkomme det i Nordlandene; her er og Leilighed at anlægge 2 Hvalfiskeriers Fang. Jeg sender en Copi af samme Kongebrev og mit Svar derpaa, skrevet ligesom jeg det sender til Statholder Gabel; om jeg faar Kongens Brev derpaa, skal det gaa bedre til, og med Guds Hjælp komme snart i Værk; her findes ikke en Landsdommers¹ Dom paa Slottet eller rigtig Copi af nogen Landsthings² Dom, uden udi Jörgen Henriksens³ Tid, ei heller det Stettinske

1) d. e. Lagmands.

2) d. e. Lagthings.

3) Jörgen Henriksen af Familien Staur eller Stafre var Lagmand i Nordlandene og Finmarken 1616 og var det endnu 1636, da (som sees af

Fordrag¹ og ingen rigtig Skattemandtal. Maatte jeg bekomme Ordre, hvor jeg skulde sende Kongens Tiende og Leding hen; derfra maa man lade fragte Skib hid, uden her komme fra Kjöbenhavn Skibe, som en Skipper, som jeg kom fra Kjöbenhavn med til Bergen, lovet at ville komme herop, om det blev fredeligt; komme her Fremmede, da sælger jeg dem Kongens Part, for det kommer Intet Bergens eller Throndhjems Privilegier ved; uden Ordre eventyrer jeg ikke Kongens Fisk; Pengene gjør jeg paa Vexel over; Alling skal med Guds Hjælp gaa lykkeligen an og oprigtigt i alle Maader. Vil hermed have Hans Excellents Hr. General og Statholder i Guds Beskjærmelse befalet, Af Vardöhus den 1 Juli 1667. Hr. Statholders underd. Tjener

Frederik Schört.

(Etterskrift). Dersom jeg maatte faa en kongelig Befaling, at alle Borgerne her i Lenet skulle skrive Böndernes Regnskaber ud, saavel som Finnernes paa Stemplet papir, hvad Bönderne og Finnerne af dem have bekommet, saa og hvad de af Bönderne igjen bekommet have, saa kan man se, hvorledes der handles med Kongens Tiende; tilmed burde at efterveies, hvad Fisk her bliver overstaaende i Lenet, saa kan lidet Uret ske. Her haver ikke været mere Stemplet papir i Lenet i 5 Aar end for 116 Rdlr, som ikke var betalt, der jeg reiste fra Bergen. Jeg skal se til, saameget som muligt er, da maatte mig tilskikkes 1000 Ark fra No. 7 til No. 11. Jeg skal gjøre god Regnskab derfor. Komme her Fremmede og vil kjöbe Fisk, da sælger jeg Kongens Fisk til dem, det dyreste jeg kan, indtil jeg faar Ordre derom. Det gemene Kjöb er her for Vaagen 1/2 Rdl., i Rusland kan de have Vaagen for to slette Mark og derunder.

Vardöhus den 1 Juli 1667.

Saml. til det norske Folks Sp. og Hist. 5te B. S. 28J) iManderup Pedersen af Slægten Schönnebölle fik Expectance paa Lagstolen.

1) Af 1570.

Fiskalen Severin Berg haver sagt, at Kongen haver gjort mod Lov og Ret udi hans Dont, for det Andet haver Fiskalen sagt, at han vilde Intet videre tage sig for i nogen Sager, efterdi at Kongen saavelsom Hr. Statholder Gyldenlöve forfremme denem, som have gjort den störste Uret; for det Tredie sagde Fiskalen, at min Broder Oberst Schört havde sat ham fire villige Kommissærer udi hans Sag. Dette kan jeg ikke anderledes bevise end med min Ed skriftlig og mundtlig, naar paaæskes, og var Anne Magister Rhodius's derhos, som det hörte og det med skriftlig Ed bekræfter, saa og vil det mundtlig gjöre, naar behov gjöres.

Dette er sandt, det jeg haver skrevet om Fiskalen, saasandt hjælpe mig Gud og hans hellige Ord.

Frederik Schört.

Det er sandt, som Hr. Amtmanden haver skrevet om Fiskalen, og jeg dette haver hört med meget Mere, saa sandt hjælpe mig Gud og hans hellige Ord.

Anna Magister Ambrosius Rhodius¹.

3

Høiærede gunstige Hr. Lensherre, Monsieur Fred. Schiört! Eftersom vi af Eders Fromhed have været tilspurgt, anlangende de Troldkvinder, som her var brændt for nogle Aar siden, i velbaarne Christopher Ornings Tid, om der var Nogen, som var piint, förend som de var dömt, da var der tvende, som var piint og döde i Fængslet; den Ene var en Enke, S. Peder Krogs Kvinde af Madkorff, ved Navn Ingeborg; hun blev piint og klippet med gloende Tænger, og Svovl paa hendes Bryst paa Pinebænken; da blev hun tilspurgt, om hun ikke vilde endda bekjende, hvortil hun svarede: Jeg kan ikke lyve paa mig selv eller nogen Anden, men sagde: Aa nei, saa kan de pine Kroppen, men Sjælen skal de dog intet pine, og hun döde nogle Dage derefter

1) Denne sidste Bevidnelse er skrevet med Anna Rhodius's Haand.

foruden Dom, blev saa henslæbt og lagt ud paa Öen henimod Galgen. Den anden var en fattig Mands Kvinde, som tog Almisse, kaldet Vardö-Hans; hendes Navn var Dorthe. Hun blev havt paa Söen, og samme Aften paa Pinebænken og grueligen piint; hun döde samme Nat i Fængslet foruden Dom og blev udslæbt i en Kjærrist og kastet paa Baalet med de Andre, som blev brændt den Tid, og eftersom vi ere tilspurgte om andre Tvende, som ere henrettede, som var Smed Olufs Kvinde ved Navn Siri Jonsdatter og Christen Hansens Kvinde ved Navn Gunhild, da have de faaet deres Dom efter deres Bekjendelse for Retten, som findes i Thingbogen; de blev piint, siden de havde faaet deres Dom, formedelst de gik fra deres Bekjendelse; de bleve henrettet foruden Sacramentet; hvad Aarsag der var til, det veed vi ikke. Siri Jonsdatter, hun raabte sig uskyldig i den Död, der hun blev kastet paa Ilden. Christen Hansens Kvinde hun sagde, der hun blev kastet paa Ilden: Gud annamme min Sjæl! At saa i Sandhed er, bekjende vi med vore Signeter her neden under. Actum Vardöen den 30 Jan. 1667¹

(Sex Segl).

1) Nogle ældre Trolddoms-Sager i Finmarken omtales i Prof. B. M. Keilhaus Reise i Öst- og Vest-Finmarken (Christiania 1831. 8.) Side 215—218. Se og L. Leem over Finmarkens Lapper (Kbhvn. 1767. 4.) S. 452 ff.